5

fo".kqlwDre~

प्रियविद्यार्थिनः! पूर्वपाठे भवन्तः तैत्तिरीयोपनिषदः तृतीयवल्ल्याः भृगुवल्ल्याः विषये पठितवन्तः। यस्मिन् आत्मपरमात्मनोः सम्बन्धः, जन्म, आत्मज्ञानं मुक्तिः एत्येतेषां विषयाणां चर्चा आसीत्। अस्मिन् पाठे भवन्तः विष्णुसूक्तस्य विषये पठिष्यन्ति। विष्णुसूक्ते भगवतः विष्णोः विशेषतानां विषये निरूपितम् अस्ति।

mÌs';kfu

यह पाठ पढ़ने के बाद आप सक्षम होंगे :

- विष्णुसूक्तस्य उच्चारणं कर्तुम्य ;
- विष्णुसूक्तस्य अर्थं ज्ञातुम् ।

fo".kqlDre

d{kk & 6

fVIi.kh

5.1 fo".kq lDr

श्रीविष्णुसूक्तम् ¼_Xosn 1-154½

ॐ विष्णोर्नुकं वीर्याणि प्रवोचं यः पार्थिवानि विममे रजांसि यो अस्कंभायदुत्तरं सधस्थं विचक्रमाणस्त्रेधोरुगायो विष्णोरराटमसि विष्णोः पृष्ठमसि विष्णोः श्नप्त्रेस्थो विष्णोस्स्यूरसि विष्णोर्ध्रुवमसि वैष्णवमसि विष्णवे त्वा॥

यः सर्वाव्यापी विष्णुः स्वपराक्रमेण (वीर्येण) पृथवीसहितम् अन्तरिक्षं द्युलोकादिस्थानानि अनिर्मात् यः स्वपादत्रयेण इमं सम्पूर्णं विश्वम् अमिमीत तथा च त्रिषु लोकेषु यः स्वसामर्थ्येन प्रशंसितो भूत्वा श्रेष्ठस्थानं सुशोभते तस्य सर्वव्यापिनः परमात्मनः कस्य कस्य यशसः वर्णनं कुर्याम।

तदस्य प्रियमभिपाथो अश्याम्।
नरो यत्र देवयवो मदन्ति।
उरुक्रमस्य स हि बन्धुरित्था।
विष्णोः पदे परमे मध्व उत्सः॥

अस्य विष्णोः प्रियं तं लोकं प्राप्नुयाम् यत्र विष्णुदेवस्य भक्तजनाः आनन्दम् अनुभवन्ति। परमपराक्रमवतः अथवा सर्वं जगद् आक्रममाणस्य विष्णोर्व्यापनशीलस्य परमे स्थाने मध्वः मधुरस्य (अमृतस्य) उत्सः अर्थात् स्रोतः अस्ति। इत्थं सः विष्णुः निश्चयेन सर्वेषां बन्धुरस्ति।

प्रतद्विष्णु॑स्स्तवते वी॒र्या॑य ।

मृगो न भी॒मः कु॑च॒रो गि॑रि॒ष्ठाः ।

यस्यो॒रुषु॑ त्रि॒षु वि॒क्रम॑णेषु ।

अधि॑क्षि॒यन्ति॒ भुव॑नानि॒ विश्वा॑ ॥

भयंकरसिंह इव पर्वतेषु विचरणशील सर्वव्यापी देव विष्णु! भवान् स्वातुलनीयपराक्रमेण (बलेन) स्तुत्योऽस्ति। सर्वव्यापकस्य विष्णुदेवस्य त्रिषु स्थानेषु समग्रा अपि प्राणिनः निवसन्ति।

प॒रो मात्र॑या त॒नुवा॑ वृधान ।

न ते॑ महि॒त्वमन्व॑श्नुवन्ति ।

उ॒भे ते॑ विद्म॒ रज॑सि पृथि॒व्या ।

विष्णो॑ देव॒त्वम् प॒र॒मस्य॑ विथ्से ॥

भगवान् विष्णुः पृथिव्यादित्रीन् लोकान् असुरेभ्यः नीत्वा देवगणानां निवासाय दातुमेव पदत्रयेण आच्छादितवान्। भगवतः विष्णोः स्तोतृजनाः निश्चलाः भवन्ति। सुजन्मा भगवान् विष्णुः स्वोपासकेभ्यः विस्तीर्णं निवासस्थलं निर्मितवान्।

विच॑क्रमे पृथि॒वीमे॒ष ए॒ताम् ।

क्षेत्रा॑य॒ विष्णु॒र्मनु॑षे दश॒स्यन् ।

ध्रुवासो॑ अस्य की॒रयो॒ जना॑सः ।

उ॒रु॒क्षि॒तिः सु॒जनि॑माचकार ॥

fo".k lDre

विष्णुः वामनावतारे सहस्ररश्मियुतां पृथिवीं स्व–त्रिभिः महापदैः आक्रान्तवान्। ते एव वृद्धेषु अपि वृद्धाः भगवन्तः विष्णुः अस्माकं स्वामिनः सन्ति। अत्यन्तं स्थविरे सत्येव इदं विष्णुनाम उत् रूपं प्रकाशमयम् अस्ति।

त्रिर्देवः पृथिवीमेष एताम् ।
विचक्रमे शतर्चसं महित्वा।
प्रविष्णुरस्तु तवसस्तवीयान् ।
त्वेषःह्यस्य स्थविरस्य नाम॥

भगवान् विष्णुः इदं जगद् अदधात, ते एव पृथिव्याम् अन्तरिक्षे द्युलोके च त्रीणि पदानि स्थापयन् सर्वत्र व्याप्ताः सन्ति। एतेषु विष्णुदेवेषु एव इदं जगत् व्याप्तम् अस्ति। वयं तेभ्यः हविः प्रदद्मः।

अतो देवा अवन्तुनो यतो विष्णुर्विचक्रमे ।
पृथिव्यास्सप्त धामभिः ॥

भगवतः विष्णोः चरणारविन्दाः सर्वेषामपि देवानां परमलक्ष्यम् अस्ति। भगवतः विष्णोः एते चरणारविन्दाः आकाशे स्थितस्य सूर्यस्य सदृशं प्रकाशवन्तः सन्ति।

इदं विष्णुर्विचक्रमे त्रेधा निदधे पदम् ।
समूढमस्य पांसुरे ॥

भगवान् विष्णु ने इस जगत् को धारण किया है और वे ही भूमि, अन्तरिक्ष और द्युलोक में तीन पदों को स्थापित करते हुए सर्वत्र व्याप्त हैं । इन विष्णुदेव में ही समस्त विश्व व्याप्त है । हम उनके लिये हवि प्रदान करते हैं ।। 8 ।।

त्रीणि॑ प॒दा वि च॑क्रमे॒ विष्णु॑र्गो॒पा अदा॑भ्यः।

अतो॒ धर्मा॑णि धा॒रय॑न्।

HkkokFk% & विष्णोः सम्पूर्णविश्वस्य रक्षको वर्तते तथा सः त्रिषु पदेषु सम्पूर्णं विश्वं मापितवान्, सः धर्माणां धारकोऽपि वर्तते ।

विष्णो॒ः कर्मा॑णि पश्यत॒ यतो॑ व्र॒तानि॑ पस्प॒शे ।

इन्द्र॑स्य॒ युज्य॒स्सखा॑ ॥

HkkokFk% & यः व्रतान् आरम्भं कृतवान् तथा यः इन्द्रस्य मित्रं वर्तते (इन्द्राय लीलायै शक्तिं प्रदत्वान्) तस्य विष्णोः कर्माणि पश्येयुः।

तद्विष्णो॑ः प॒रमं प॒दꣳ सदा॑ पश्यन्ति सू॒रयः॑ ।

दि॒वीव॒ चक्षु॒रात॑तम् ॥

तद्विप्रा॑सो विप॒न्यवो॑ जागृ॒वांꣳ स॒स्समि॑न्धते ।

विष्णो॒र्यत्प॑र॒मं प॒दम् ॥

"भगवान श्रीविष्णु के चरणबिन्द समस्त देवताओ के परम लक्ष्य है ।

fo".kqlwDre

भगवान के ये चरण बिन्दु आकाश में स्थिति सूर्य के सदृश्य प्रकाशवान् है।।

पर्याप्त्या अनन्तरायाय सर्वस्तोमोऽतिरात्र उत्तम महर्भवति सर्वस्याप्त्यै
सर्वस्य जित्यै सर्वमेव तेनाप्नोति सर्वं जयति ॥
॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

pāryā̈ptyā anánta-rāyāyā sarvá stomo'tirātra úttama mahár
bhavati sarvasyāptyai sarvásya jittyai sarvám eva tenā̈pnoti
sarvám jayati ||

ikBxr ç'u 5-1

1. तदस्य .... अश्याम्।
2. यस्योरुषु त्रिषु ....।
3. .... पृथिवीमेष एताम्।
4. अतो देवा ....अं यतो विष्णुर्विचक्रमे।
5. विष्णोः .... पश्यत यतो व्रतानि पस्पशे।

HkoUr fd f'kf{kroUr

- विष्णुसूक्तस्य उच्चारणम्य
- विष्णुसूक्तस्य अर्थज्ञानम्।

ikBkUrk% ç'uk%

1. भगवतः विष्णोः विशेषतानाम् उल्लेखः क्रियताम् ।

2. विष्णुसूक्तस्य सारः स्वशब्देषु लेख्यः।

mÙkjekyk

5.1

(1)

1. प्रियमभिपाथों
2. विक्रमंणेषु
3. विचंक्रमे
4. वन्तुनो
5. कर्णानि